

УДК 334.012.64:338.246.02

DOI: <https://doi.org/10.32782/2415-8801/2020-4.3>**Боденчук Л.Б.**

кандидат економічних наук,
в.о. доцента кафедри економіки та менеджменту,
Придніпровська філія ПрАТ «ВНЗ
«Міжрегіональна Академія управління персоналом»

Мурашко І.С.

кандидат економічних наук,
в.о. доцента кафедри економіки та менеджменту,
Придніпровська філія ПрАТ «ВНЗ
«Міжрегіональна Академія управління персоналом»

ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ В УМОВАХ КРИЗИ

У статті наводяться дані обсягів виробленої продукції (товарів, послуг) та кількості зайнятих працівників суб'єктів господарювання за їх розмірами за шість років, а також наведено структуру обсягів виробленої продукції за розмірами суб'єктів господарювання, що дало змогу визначити внесок малих та середніх підприємств у розвиток економіки України. Визначено особливості малих та середніх підприємств, які зумовлюють їх ефективність у зростанні інноваційного розвитку держави, та розглянуто режими оподаткування суб'єктів малого підприємництва в Україні. Зроблено аналіз існуючих програм підтримки малого та середнього бізнесу в Україні, зокрема банківських, донорських та державних, а також сфер діяльності, на які поширюються програми підтримки, та розглянуто різні види державної допомоги суб'єктам малого та середнього бізнесу і пріоритетні види діяльності суб'єктів малого та середнього підприємництва. Наведено алгоритм визнання державної підтримки державною допомогою. Розглянуто особливості державної підтримки малого та середнього бізнесу в умовах пандемії, основні проблеми, з якими зіткнулися мікро- та малі підприємства в Україні, та урядові програми для підтримки мікро-, малого, середнього бізнесу в період кризи.

Ключові слова: малий бізнес, середній бізнес, державна підтримка малого та середнього бізнесу, програми підтримки малого та середнього бізнесу, режими оподаткування.

STATE SUPPORT FOR SMALL AND MEDIUM BUSINESS IN UKRAINE IN A CRISIS

Bodenchuk Lily, Murashko Iryna

Danube branch of PJSC «University
«Interregional Academy of Personnel Management»

Small and medium enterprises play an important role in the development of the state's economy, as they are the basis of social and political stability, create a competitive environment, easily adapt to environmental changes, are able to innovate, increase employment and tax revenues. However, the development of small and medium enterprises is hampered by a number of shortcomings, including lack of funds, limited access to resources, limited number of employees and others. All this necessitates state support for small and medium-sized businesses. The article provides data on the volume of output (goods, services) and the number of employees of economic entities by their size for six years, as well as the structure of output by the size of economic entities, which allowed to determine the contribution of small and medium enterprises in the development of Ukraine's economy. The peculiarities of small and medium enterprises, which determine their efficiency in the growth of innovative development of the state, are studied. The tax regimes of small businesses in Ukraine (general taxation system and four special regimes) are considered. The infrastructure of support of small and medium business and the organizations that make it up is given (Ministry of Agrarian Policy and Food of Ukraine, State Employment Service, State Agency for Energy Efficiency and Energy Saving of Ukraine, Antimonopoly Committee of Ukraine). The article examines the existing programs to support small and medium-sized businesses in Ukraine, in particular, banking, donor and government, as well as areas of activity covered by support programs. Various types of state aid to small and medium-sized businesses and priority activities of small and medium-sized businesses are considered. An algorithm for recognizing state support with state aid is presented. The article considers the features of state support for small and medium-sized businesses in a pandemic, the main problems faced by micro and small enterprises in Ukraine and government programs to support micro, small and medium-sized businesses during the crisis.

Keywords: small business, medium business, state support of small and medium business, programs of support of small and medium business, tax regimes.

Постановка проблеми. Мале підприємництво найбільш динамічно розвивається в кількісному й якісному відношенні, тому є найважливішим. Воно має найбільший потенціал у сучасній економіці.

Частка суб'єктів малого підприємництва (МСП) у структурі валового внутрішнього продукту (ВВП) багатьма експертами визнається надзвичайно важливим показником, що характеризує рівень розвитку економіки країни. У розвинених країнах мале та середнє підприємництво переважає порівняно з іншими секторами економіки, його частка у структурі ВВП коливається в діапазоні від приблизно 1/2 до 2/3, а в структурі окремих галузей, наприклад у торгівлі, частка малих та середніх підприємств є домінуючою: до 100% підприємств, що займаються торгівлею в країнах ЄС, є представниками малого та середнього бізнесу, із них приблизно 70% – це мікропідприємства, штатна чисельність яких менше 10 осіб.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання державної підтримки малого та середнього бізнесу розглядали такі вчені, як Л.Л. Гевлич [1], В.М. Кміть, А.В. Падура [2], В.В. Дергачова, Я.О. Колешня [3] та ін. У працях науковців розглянуто функції держави у підтримці малого та середнього бізнесу, переваги, недоліки та форми державної підтримки тощо. Разом із тим мінливі умови зовнішнього середовища потребують під час здійснення підтримки державою малого та середнього бізнесу враховувати актуальні зовнішні чинники, що й зумовлює необхідність подальшого дослідження.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження особливостей державної підтримки малого та середнього бізнесу в Україні в умовах кризи.

Таблиця 1

Обсяг виробленої продукції (товарів, послуг) суб'єктів господарювання, тис грн [4]

Роки	суб'єкти великого підприємництва	суб'єкти середнього підприємництва	суб'єкти малого підприємництва
2013	1 136 699,86	942 923,06	513 644,15
2014	1 222 747,77	1 046 728,69	616 086,22
2015	1 439 883,02	1 264 937,84	745 058,78
2016	1 581 304,93	1 622 317,01	1 014 203,79
2017	2 039 421,30	1 970 221,74	1 319 332,39
2018	2 354 328,51	2 247 973,66	1 605 385,41

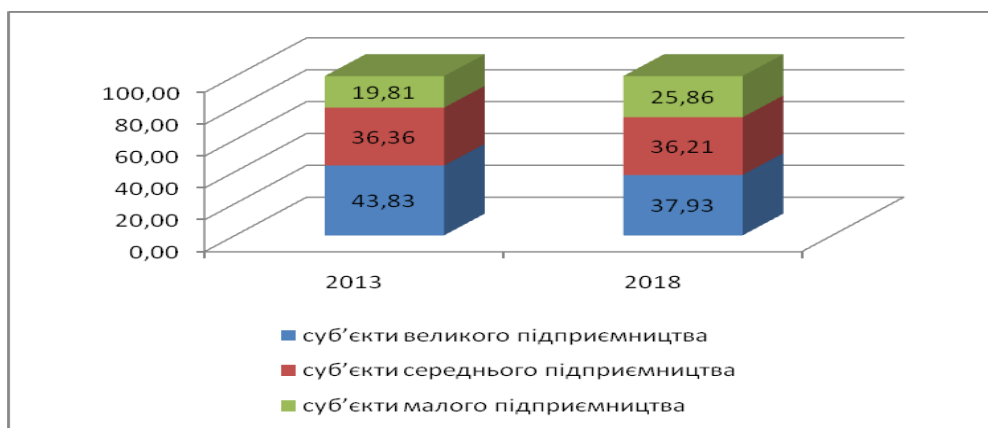

Рис. 1. Структура обсягів виробленої продукції суб'єктів господарювання [4]

Виклад основного матеріалу дослідження. Мале та середнє підприємництво не лише робить дуже великий внесок у розвиток економіки сучасної держави, воно розвивається як самостійний сектор сучасної економіки і має безперервно зростаюче соціально-економічне значення.

Малі та середні підприємства забезпечують соціальну і політичну стабільність, швидко адаптуються до потреб ринку, оперативно розробляють та імплементують нові технології і наукові розробки, сприяють формуванню конкурентного середовища, зростанню зайнятості, збільшенню податкових надходжень до бюджетів усіх рівнів.

За аналізований період обсяги продукції, виробленої великими підприємствами в Україні, збільшилися вдвічі, а малими підприємствами – утричі, що призвело до зміни їхньої питомої ваги у ВВП.

Таким чином, внесок малих підприємств у ВВП України поступово зростає, а великих суб'єктів підприємництва – зменшується. Середні підприємства свою питому вагу не змінили

В експертному середовищі є загально визнаним факт наявності прямого зв'язку між рівнем розвитку економіки в країні, рівнем її ефективності та інноваційності, з одного боку, і часткою малого та середнього бізнесу (МСП) у структурі ВВП – з іншого, що, своєю чергою, зумовлено такими специфічними особливостями малого бізнесу:

- стійкість до впливу зовнішніх чинників: МСП самостійно функціонує в умовах постійних змін, демонструє більш високу адаптивність і ефективність порівняно з іншими секторами економіки, виконує завдяки цій якості роль соціального стабілізатора суспільства;

- забезпечує ефективне просування інновацій у виробництво, грає ключову роль в освоєнні передових технологій і їх упровадженні в реальний сектор економіки;

- відіграє ключову роль у формуванні середнього класу, який є найважливішим фактором зниження соціальної напруженості в суспільстві, справляє позитивний вплив на його соціально-економічне благополуччя;
- бере активну участь у формуванні бюджетів різних рівнів бюджетної системи країни.

За даними офіційного сайту Держстатистики України, за аналізований період (табл. 2) кількість робочих місць скорочується в усіх суб'єктів господарювання.

Таблиця 2
Кількість зайнятих працівників у суб'єктів господарювання, осіб [4]

Роки	суб'єкти великого підприємництва	суб'єкти середнього підприємництва	суб'єкти малого підприємництва
2013	2383753	3054150	4291173
2014	1915094	2766431	4115146
2015	1708592	2632690	3838749
2016	1586582	2649985	3871758
2017	1560900	2623807	3956331
2018	1574301	2784464	4173665

Але якщо суб'єкти малого підприємництва зменшили кількість робочих місць на 2,7%, то великі підприємства скоротили персонал на 34%.

Важливим аспектом розвитку МП є вибір оптимального режиму оподаткування. Українським податковим законодавством передбачено п'ять режимів оподаткування: загальний і чотири спеціальні режими (табл. 3).

Таблиця 3
Режими оподаткування суб'єктів малого підприємництва в Україні

№	Режим оподаткування	Податок, %
1.	Загальна система оподаткування	
	Податок на прибуток	18%
	Податок на доходи фізичних осіб	18%
	Податок на додану вартість	20%
	Податок на додану вартість для деяких видів товарів (послуг)	7%
2.	Спрощена система оподаткування	
	Єдиний податок	Розраховується за формулою
	Фіксований сільськогосподарський податок	
	Патентна система оподаткування	

Підтримка суб'єктів МСП і організацій, що утворюють інфраструктуру підтримки суб'єктів малого та середнього підприємництва, здійснюється відповідно до вимог законодавства.

В Україні створена і функціонує інфраструктура підтримки малого і середнього підприємництва, у яку входять такі організації:

1. Міністерство аграрної політики та продовольства України:

- бюджетна дотація для розвитку сільськогосподарських товаровиробників та стимулювання виробництва сільськогосподарської продукції;
- часткова компенсація вартості с/г техніки та обладнання;
- державна підтримка фермерських господарств;
- регіональні програми розвитку АПК.

2. Державна служба зайнятості – започаткування власного бізнесу за сприяння Державної служби зайнятості.

3. Державне агентство з енергоефективності та енергозбереження України:

- податкові та митні пільги;
- отримання «зеленого» тарифу.

4. Антимонопольний комітет України:

- державна допомога суб'єктам господарювання;
- портал державної допомоги.

Серед пріоритетних реформ, які проводить Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, – розвиток малого та середнього підприємництва:

- доступ малого і середнього підприємництва до державної допомоги (Закон України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання») [5];
- координаційна рада з питань розвитку мікро- та малого підприємництва;
- програми підтримки підприємств;
- сприятливі умови для бізнесу;
- інституції, що забезпечують підтримку підприємства;
- корисні сервіси для започаткування та ведення бізнесу;
- статистичні та інформаційні матеріали щодо стану та розвитку малого і середнього підприємництва;
- пріоритети уряду щодо розвитку малого та середнього підприємництва.

Серед програм підтримки малого бізнесу – банківські, донорські та бюджетні програми (табл. 4).

Українські підприємства мають можливість:

- отримати середньо- та довгострокові кредитні ресурси для фінансування проєктів на поповнення обігових коштів та інвестиційних заходів у рамках реалізації спільних із міжнародними фінансовими організаціями (МФО);
- брати участь у грантових програмах та отримувати безповоротну допомогу для розвитку бізнесу (допомога надається у фінансовій та/або нефінансовій формі);
- брати участь у програмах, що фінансуються з державного та місцевих бюджетів, отримувати допомогу для розвитку бізнесу як у фінансовій, так нефінансовій формі.

Сфери діяльності, на які поширюються програми підтримки:

- виробництво;
- послуги;
- торгівля;
- будівництво;
- сільське господарство;
- транспорт;
- інформаційні технології.

Державна підтримка малого та середнього бізнесу має форму державної допомоги.

Державною допомогою вважається підтримка у будь-якій формі суб'єктів господарювання за рахунок ресурсів держави чи місцевих ресурсів, що спотворює або загрожує спотворенням економічної конкуренції, створюючи переваги для виробництва окремих видів товарів чи провадження окремих видів господарської діяльності [2].

Підприємства МСП можуть отримувати різні види державної підтримки, наведені на рис. 2.

Пріоритетними видами діяльності суб'єктів малого та середнього підприємництва є:

1. Виробництво інноваційної продукції.
2. Виробництво і переробка сільськогосподарської продукції.
3. Виробництво промислової продукції.
4. Виробництво продукції будівельного призначення.
5. Виробництво дитячих товарів.
6. Надання послуг у сфері охорони здоров'я, освіти, культури, житлово-комунального господарства, спорту, в'їзного та внутрішнього туризму.

Таблиця 4

Програми підтримки малого та середнього бізнесу в Україні

№	Програми підтримки	Виконавець
1	Банківські програми	– ProCreditBank – WNISEF – АБ «УКРГАЗБАНК» – АТ «УКРЕКСІМБАНК» – Банк «Львів» – Банки – партнери програми
2.	Донорські програми	– BlackSeaTrustforRegionalCooperation – DeutscheGesellschaftfürinternationaleZusammenarbeit (GIZ) GmbH та Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України – EBRD – UNIDO/GEF – USAID KEY, Асоціація «Ягідництво України» – VisaUkraine – VisegradFund (https://www.visegradfund.org/about-us/the-fund/) – YEP! за підтримки програми USAID «Конкурентоспроможна економіка України», Міністерства закордонних справ Естонії та Університету Тарту – Громадська школа бізнесу в рамках Регіональної програми розвитку малого і середнього підприємництва в Донецькій області на 2019–2020 рр. – Данська рада у справах біженців – Данська група з розмінування
3.	Державні програми	– Банки – партнери програми – Департаменти розвитку та економічної політики Житомирської, Тернопільської, Львівської, Полтавської та Одеської облдержадміністрацій

7. Видобуток і реалізація загальнопоширених корисних копалин.

8. Здійснення ремісничої діяльності, діяльності у сфері народних художніх промислів.

9. Надання автотранспортних послуг із перевезення пасажирів автомобільним транспортом (за винятком послуг таксі).

Алгоритм визначення державної допомоги наведено на рис. 3.

Головним викликом 2020 р. стала світова пандемія, яка завдає істотної шкоди економіці всіх країн. Аналітики всіх країн прогнозують, що вплив пандемії матиме більш масштабні наслідки, ніж фінансова криза 2008 р. Так, ще в лютому економістами аналітичної компанії Oxford Economics було встановлено, що в

умовах пандемії загальносвітовий ВВП у 2020 р. скоротиться на \$1,1 трлн (1,3%). Вони впевнені, що збиток від глобальної пандемії стане дуже гострим шоком для світової економіки [7].

При цьому обмеження найбільшою мірою небезпечні для малого і середнього бізнесу, які не мають достатніх ресурсів, які можна зберегти для підприємницької діяльності в зарезервованому вигляді.

Основними проблемами, з якими зіткнулися мікро- та малі підприємства в Україні, є проблеми своєчасного постачання, зменшення обсягів продажів, брак коштів для покриття витрат на оренду та оплату праці персоналу. Втрати малого бізнесу вже становлять 75% доходів.

У цей складний час уряд запровадив низку програм для підтримки мікро-, малого, середнього бізнесу.

Рис. 2. Державна допомога суб'єктам малого та середнього бізнесу [6]

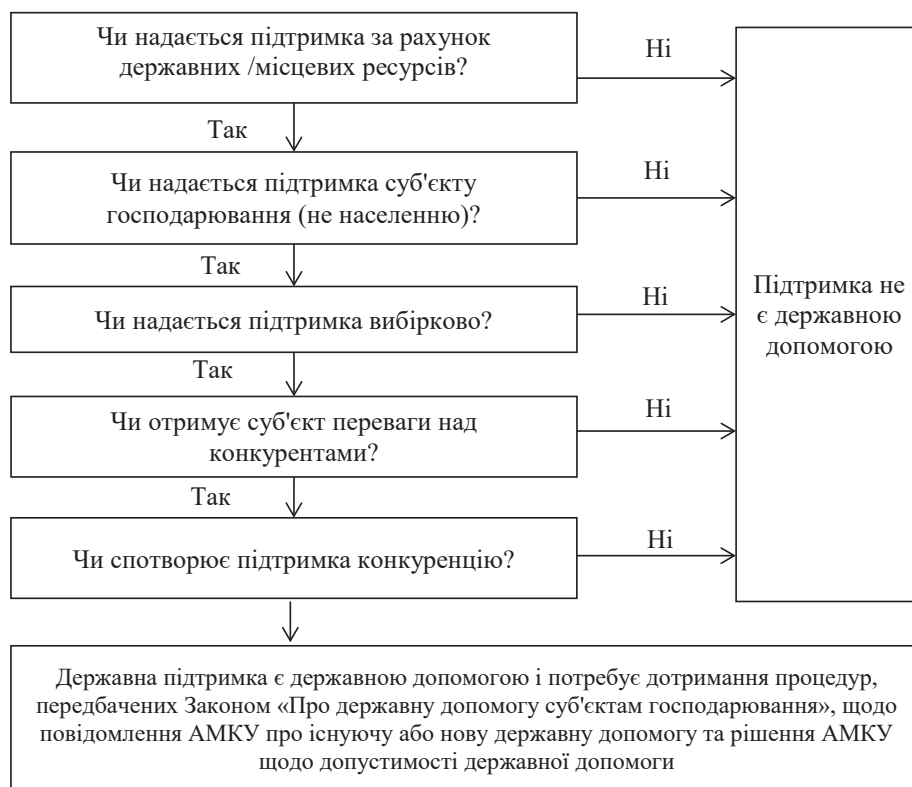

Рис. 3. Алгоритм визнання державної підтримки державною допомогою [3]

Перший напрям полягає у програмах дешевого кредитування. При цьому передбачається можливість доступу до дешевого кредитного ресурсу фактично під 0%.

Другий напрям – часткова виплата заробітних плат на тих підприємствах, де у працівників був зменшений робочий час. На підтримку робітників було виділено майже 5 млрд грн.

Третій напрям – звільнення фізичних осіб – підприємців від сплати ЄСВ «за себе» під час карантину.

Висновки з проведеного дослідження. Наслідки пандемії проявлятимуться для суб'єктів малого бізнесу ще не один рік. Усі перераховані заходи, безсумнівно, допоможуть підприємцям поступово впоратися з наслідками таких потужних форс-мажорних обставин, але цього явно недостатньо для відновлення підприємницького сектору. Податкові та кредитні канікули закінчаться, і підприємцям доведеться зіткнутися з

реальністю, в якій може виникнути необхідність перефільювання бізнесу.

Тому, на нашу думку, на даний момент актуалізується важливість тих форм підтримки підприємців, які втратили свою значимість в останні роки. Цими необхідними заходами повинні стати: створення умов для розширення можливостей безоплатного отримання інформаційної, консультаційної підтримки представників малого і середнього бізнесу; забезпечення можливості їх навчання, перенавчання та підвищення кваліфікації (особливо дистанційного); допомога в освоєнні знань про нові ринки, продукти, стратегії, виробничі процеси та процеси обслуговування і т. д.

У даній ситуації зростає також роль наставництва серед підприємців, обмін досвідом, проведення безкоштовних семінарів із представниками фінансових, податкових та інвестиційних структур.

Список використаних джерел:

1. Гевлич Л.Л. Державна підтримка вітчизняного малого бізнесу: стан та перспективи. *Економіка і суспільство*. 2017. Вип. 11. С. 66–71.
2. Кміть В.М., Падура А.В. Державна підтримка суб'єктів малого підприємництва. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2016. Вип. 7. Ч. 2. С. 14–17.
3. Дергачова В.В., Колешня Я.О. Державна підтримка малого та середнього бізнесу в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2018. Вип. 20. Ч. 1. С. 130–133.
4. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 15.10.2020).
5. Про державну допомогу суб'єктам господарювання : Закон України від 01.07.2014 № 1555-VII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1555-18#Text> (дата звернення: 20.10.2020).
6. Програми підтримки МСП. *Портал для підприємців*. URL: <https://sme.gov.ua/> (дата звернення: 08.10.2020).
7. Боденчук Л.Б. Експортний потенціал малого бізнесу в Україні. *Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. «Економіка: реалії часу і перспективи»*. Одеса : ОНПУ, 2014. С. 47–50.

References:

1. Gevlych L.L. (2017). Derzhavna pidtrymka vitchyznianoho maloho biznesu: stan ta perspektyvy [State support of domestic small business: status and prospects]. *Economy and society*, no. 11, pp. 66–71.
2. Kmit V.M., Padura A.V. (2016). Derzhavna pidtrymka sub`iektiv maloho pidpriemnytstva [State support of small businesses]. *Scientific Bulletin of Uzhhorod National University*, no. 7, vol. 2, pp. 14–17.
3. Dergachova V.V., Koleshnya Ya.O. (2018). Derzhavna pidtrymka maloho ta serednoho biznesu v Ukraini [State support of small and medium business in Ukraine]. *Scientific Bulletin of Uzhhorod National University*, no. 20, vol. 1, pp. 130–133.
4. Official site of the State Statistics Service of Ukraine. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (accessed 15 October 2020).
5. On state aid to business entities: Law of Ukraine of 01.07.2014 № 1555-VII. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1555-18#Text> (accessed 20 October 2020).
6. Support programs for small businesses. Portal for entrepreneurs. Available at: <https://sme.gov.ua/> (accessed 08 October 2020).
7. Bodenchuk L.B. (2014). Eksportnyi potentsial maloho biznesu v Ukraini [Export potential of small business in Ukraine]. *Materials International. scientific-practical conf. "Economics: the realities of time and prospects"*. Odessa: ONPU, pp. 47–50.

E-mail: murashkoirene@gmail.com